

The role and importance of parliamentary control in the execution of the state budget during the implementation of the unsustainable development goals program

Sardorbek YUSUPOV¹

Tashkent State Law University

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2021

Received in revised form

15 October 2021

Accepted 15 November 2021

Available online

25 December 2021

Keywords:

“parliamentary diplomacy”,
state budget,
parliamentary control,
inter-parliamentary
institutions,
BRM indicators,
Political Forum,
global sustainable policy
rating,
digital revolution.

ABSTRACT

The article analyzes the international legal foundations of parliamentary control over the state budget, the participation of national parliaments in the implementation of the UN Sustainable Development Goals. Universal standards of effective parliamentary oversight of the state budget are considered. Scientific and theoretical proposals on increasing the role of parliaments of various states in controlling the national budget in the context of the COVID-19 pandemic are presented.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss11/S-pp56-62>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

БМТ барқарор ривожланиш мақсадлари дастурини амалга ошириш чоғида давлат бюджети ижросида парламент назоратининг ўрни ва аҳамияти

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:
“парламент
дипломатияси”,
давлат бюджети,
парламент назорати,
парламентлараро
институтлар,
БРМ кўрсаткичлари,
сиёсий форум,
глобал барқарор сиёсат
рейтинги,
рақамли инқилоб.

Мазкур мақолада давлат бюджети устидан парламент назоратининг халқаро ҳуқуқий асослари, БМТ барқарор ривожланиш мақсадларини амалга оширишда миллий парламентларнинг иштироки таҳлил қилинган. Давлат бюджети устидан самарали парламент назоратини амалга оширишда универсал стандартлар кўриб чиқилган. COVID-19 пандемияси шароитида давлат бюджети устидан назоратда парламентларнинг ролини ошириш бўйича илмий-назарий фикрлар баён қилинган.

¹ D.F.L (PhD), Tashkent State Law University. Tashkent, Uzbekistan. E-mail: s.yusupov020@gmail.com.

Роль и значение парламентского контроля при исполнении государственного бюджета в ходе реализации программы ООН целей устойчивого развития

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

«парламентская дипломатия», государственный бюджет, парламентский контроль, межпарламентские институты, индикаторы BRM, Политический форум, рейтинг глобальной устойчивой политики, цифровая революция.

В статье анализируются международно-правовые основы парламентского контроля над государственным бюджетом, участие национальных парламентов в реализации Целей устойчивого развития ООН. Рассмотрены универсальные стандарты эффективного парламентского надзора за государственным бюджетом. Представлены научно-теоретические предложения о повышении роли парламентов различных государств в контроле над национальным бюджетом в контексте пандемии COVID-19.

SUMMARY

The national budget system of each state indicates its political position and the factors of their implementation. Today, against the background of new real problems faced by the international community, especially in the context of the COVID-19 pandemic, there are new trends in increasing the role of parliaments in budget control.

When exercising parliamentary control, control over the State budget is one of the most important functions. Standards and principles of international law are of great importance in effective governance, socio-economic development of the country, ensuring human rights and freedoms by the State and its officials, fulfilling obligations to citizens, as well as in fulfilling international obligations.

At the same time, ensuring cooperation of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan with international organizations, inter-parliamentary institutions, implementation of advanced international trends in the field of budget control into national legislation are among the topical issues. International parliamentary cooperation, which is the main factor in the development of the institute of “parliamentary diplomacy”, is of great importance for achieving this goal.

It is known from international legal norms that the parliamentary institute as the highest representative institution and its members are obliged not only to meet the needs of voters, but also to ensure the rational spending of public funds of the executive branch and their correct accounting.

Ҳар бир давлат миллий бюджет тизими унинг сиёсий позициясини ва уларни амалга ошириш омилларини кўрсатиб беради. Бугунги кунда халқаро ҳамжамият янги реал муаммолар фонида, айниқса, COVID-19 пандемияси шароитида бюджет назоратида парламентларнинг ролини ошириш бўйича янги тенденциялар кузатилмоқда.

Парламент назоратини амалга оширишда давлат бюджетига оид назорат энг муҳим функцияларидан бири ҳисобланади. Мамлакатни самарали бошқариш, ижтимоий-иқтисодий ривожланиши бевосита давлат ва унинг мансабдор шахсларининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, фуқаролар олдидағи мажбуриятларини бажариш, шунингдек, халқаро мажбуриятларни адо этишда халқаро ҳуқуқ стандартлари ва принциплари ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг халқаро ташкилотлар, Парламентлараро институтлар билан ҳамкорлигини таъминлаш, бюджет назоратига оид илғор халқаро тенденцияларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш долзарб масалалар сирасига киради. Мазкур мақсадга эришиш “парламент дипломатияси” институтини ривожлантиришнинг асосий омили ҳисобланган халқаро парламентнинг халқаро ҳамкорлиги муҳим аҳамиятга эга.

Бундан ташқари, демократик ўзгаришлар, сиёсий тизим модернизацияси жараёнини кўрсатиб берувчи муҳим кўрсаткич “Эзгу бошқарув” концепциясини амалга ошириш ҳамда БМТнинг 2030-йилгача эришилиши лозим бўлган 17 та барқарор ривожланиш мақсадлари ва 169 вазифаларни бажаришда парламентларнинг бюджет жараёнида янада фаол рол ўйнаши талаб этилади.

Халқаро ҳуқуқий нормалардан шу нарса маълумки, олий вакиллик институтлари сифатида парламент институти ва унинг аъзолари нафақат сайловчиларнинг эҳтиёжларини қондириш ва ижро ҳокимиятининг давлат маблағларини оқилона сарфлаш ва уларни тўғри ҳисобга олишни таъминлаши шарт.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг БМТ 75 йиллик юбилей саммитида қилган маъruzасида барқарор тараққиёт мақсадларига эришиш ва инсон ҳуқуқларини таъминлашда парламентлар ролини ошириш тўғрисидаги Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг маҳсус резолюциясини қабул қилиш ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти шафелигида пандемиялар даврида давлатларнинг ихтиёрий мажбуриятлари тўғрисидаги халқаро кодексни ишлаб чиқиш [1] таклифлари билдирилган эди.

Давлат бюджети устидан парламент назоратининг халқаро ҳуқуқий асослари жуда мураккаб бўлиб, улар ўз характеристига кўра биртурлилик касб этмайди. Халқаро ҳуқуқ субъектлари (халқаро ва ихтисослашган ташкилотлар) бошқа субъектлар, хусусан, давлат институти хулқ-атворига мақсадли таъсир кўрсатади. Бундай таъсир ҳуқуқ ижодкорлиги ва ҳуқуқни қўллаш, марказлаштирилган ва номарказлаштирилган тартибга солиш, тарафлар манбаатларининг мувофиқлаштирилиши ва субординацияси, қаттиқ ва юмшоқ тартибга солиш методлари орқали амалга оширилади. Мазкур нормалар, бошқа нормалар каби тақиқ, мажбурият юклаш ёки руҳсат бериш характеристида бўлиши мумкин.

Давлат бюджети устидан парламент назоратига оид халқаро ҳуқуқий муносабатлар субъектларини қўйидагича келтириш мумкин:

Умумий компетенцияли халқаро ташкилотлар. Мазкур ташкилотлар умумий халқаро ҳуқуқ ҳамда халқаро ташкилот ўз зиммасига олган мақсад ва вазифалардан келиб чиқиб, давлат бюджети устидан парламент назоратига тегишли сифатларни ўзида уйғунлаштиради. Улар давлат бюджетининг мақсадли сарфланиши учун халқаро ҳамкорликнинг мувофиқлаштирувчиси функциясини бажаради. Бу борада Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва унинг ихтисослаштирилган ташкилотлари муҳим ўринни эгаллайди.

Махсус компетенцияли халқаро ташкилотлар. Бизга маълумки, умумий компетенцияли халқаро ташкилотларнинг фаолияти биз тадқиқ этаётган соҳанинг халқаро ҳуқуқий асосларини яратиш учун етарли эмас. Бюджет назорати устидан парламент назоратига оид услубий кўрсатмалар, модель қонунлар, халқаро стандарт ва принциплар каби халқаро ҳуқуқий нормаларни яратиш учун тор

доирадаги мутахассисларнинг билим ва кўникмалари талаб этилади. Мазкур ташкилотларнинг аъзолари давлатлар, парламентлар, бюджет назоратига масъул давлат ташкилотлари бўлиши мумкин.

Махсус компетенцияли халқаро ташкилотларни ҳам, ўз ўрнида, қуидагича таснифлаш мумкин:

Парламентлараро Иттифоқ.

Молиявий назорат органларининг халқаро ташкилотлари.

Минтақавий ташкилотлар Парламентлараро Иттифоқлари.

Давлатлар. Давлат институти ҳам халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида олий вакиллик органи тимсолида бюджет назоратининг самарали тизимини юритиш орқали иқтисодий хавфсизликни таъминлашга эришишга ҳаракат қиласди.

БМТ барқарор ривожланиш мақсадлари кўлами ва аҳамияти нуқтаи назаридан халқаро ҳамжамиятнинг энг долзарб стратегик мақсадларидан бирига айланган. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти расмий веб-сайтида Барқарор ривожланиш мақсадлари институтига қуидагича таъриф берилган: “Барқарор ривожланиш мақсадлари (кейинги ўринларда БРМ) камбағал, бой ва ўрта ривожланган мамлакатларни фаровонликни яхшилаш ва сайёрамизни ҳимоя қилишга оид амалий ҳаракатга чақиришдир. Давлатлар иқтисодий ўсишни таъминлаш, таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя ва бандлик соҳасидаги қатор масалаларни ҳал этиш, шунингдек, иқлим ўзгаришига қарши кураш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш борасидаги саъй-ҳаракатлар билан мутаносиб равища қашшоқликни бартараф этиш чоралари кўрилишини эътироф этмоқда” [2].

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва парламентлараро иттифоққа парламентлар билан миллий даражада, жумладан, парламентлар имкониятларини кенгайтириш, хусусан, 2030-йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги кун тартибини амалга ошириш учун бюджет маблағларини ажратиш, қонун устуворлигини мустаҳкамлаш ва миллий қонунчиликни халқаро мажбуриятларга мувофиқлаштиришга қўмаклашиш мақсадида янада яқин ҳамкорликни йўлга қўйишини тавсия қиласди [3].

Ушбу дастурий ҳужжатда белгиланган мақсад ва устувор вазифаларга эришишда ҳар бир иштирокчи давлатнинг олий вакиллик органлари самарали бюджет назоратини ўрнатиши ва Ўзбекистон Республикасининг Ихтиёрий миллий шарҳини тақдим этган ҳолда бу борада шаффоғ ҳисобдорлик тизимини яратиш, норма ижодкорлиги жараёнига мазкур мақсад ва вазифаларни интеграциялаш долзарб вазифалар сирасига киради.

Давлат бюджети лойиҳасини ишлаб чиқишида миллий БРМни ҳисобга олиш бюджетнинг барқарорлигини таъминлаш ва унинг устувор йўналишларини ҳисобга олган ҳолда харажатларни оптималлаштиришга қаратилади.

БМТ барқарор ривожланиш мақсадларининг мамлакатлар бюджети назоратидаги ўрни Е. Хеж, Л. Бrimont, Ф. Паньон [4], С. Кумар, Н Кумар, С. Вивелкадиш [5], Й. Кабанье [6], В. Белобрагин, Т. Салимова, Л. Бирюкова [7], Т.А. Ланьшина [8] каби бир қатор олимлар томонидан тадқиқ этилган.

2018-йил 22-майда БМТ Бош Ассамблеясининг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти миллий парламентлар ва парламентлараро иттифоқ ўртасидаги ҳамкорлик тўғрисидаги 72/278-сон резолюцияси [9] қабул қилинди. Мазкур ҳужжат билан Бош Ассамблея миллий режалар ва стратегияларни амалга ошириш,

шунингдек, миллий ва глобал миқёсда шаффофлик ва ҳисобдорликни таъминлаш бўйича миллий парламентларнинг ролини эътироф этди. Резолюция Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва Парламентлараро Иттифоққа барқарор ривожланиш, инсон хуқуқлари, гендер тенглиги ва хотин-қизларнинг хуқуқ ва имкониятларини кенгайтириш, демократия ва “эзгу бошқарув”, ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш ва табиий оғатлар хавфини камайтириш каби турли соҳаларда яқин ҳамкорликни давом эттиришни тавсия қилди[10].

БМТ БРМнинг тадқиқ этган олимлар Е. Хеж, Л. Бrimонт, Ф. Паньон фикрича, БРМ кўрсаткичларининг давлат бюджети устидан назоратга таъсирининг З хусусиятини ажратиб кўрсатади.

Биринчидан, мазкур кўрсаткичлар бошқарув воситаси сифатида ишлатилади. Мазкур фикрга асос сифатида О.Р. Янгнинг [11] БРМда белгиланган бошқаришнинг ўрта ва узоқ муддатли устувор йўналишларини белгилаш орқали миллий бюджетларни ўз ичига олган ресурсларни тақсимлашга қаратилган жамоавий ҳаракатларга раҳбарлик қилишни асосий омил сифатида кўрсатиб ўтади.

Иккинчидан, БРМ давлат бошқарув органларининг ҳисобдорлигини оширишга хизмат қиласи. Тарихий жиҳатдан олиб қаралганда, кўрсаткичлар ва баҳолаш демократик мунозараларда муҳим рол ўйнайди. Аниқ статистик кўрсаткичларга асосланган баҳолаш ҳукumatлар ва мансабдор шахсларни ўз ҳаракатларини маъсулиятли ва ошкора қилишга ундаши мумкин.

Учинчидан, БРМ миллий бюджетларнинг бир-бирига яқин ва стандартлаштиришга ёрдам бериши ва бу эса ,ўз навбатида, глобал барқарор сиёsat рейтингига ҳисса қўшиши мумкин. Бунда аъзо давлатлар барқарор ривожланиш бўйича юқори даражадаги сиёсий форумга тақдим этиладиган курс ҳисботларида БРМга мувофиқ ўз бюджетини таҳлил қилиш имконияти яратилади [12].

Фикримизча, биринчи омил бўйича БРМ кўрсаткичлари оммавий ҳаракатлар воситаси бўлиши мумкин. Шубҳасиз, бунда давлат бошқарув органлари БРМ кўрсаткичларини амалга оширишга қаратилган муайян мақсадлар ёки лойиҳаларга лойиқ бюджет эҳтиёжларини аниқлаш ҳамда уларга ечим топишга қодирми ёки йўқми, деган саволни кўтаради. Хусусан, таълим соҳаси БРМ таснифига қанчалик мос келади?

Иккинчи омил бўйича давлатлар миллий бюджетлар ва БРМ кўрсаткичлар тизими ўртасидаги алоқаларни ўрнатиш, мамлакатнинг БРМга эришишдаги тараққиётини кўрсатиши ва ҳукumat фаолиятини баҳолашга ёрдам бериши талаб этилади.

Учинчи омил бўйича барқарор ривожланиш бўйича юқори даражадаги сиёсий форумга ҳисбот тақдим этган давлатлар парламентлари, шунингдек, сиёsatчилар ва эксперталар ўртасида фикр алмашиш, миллий бюджетнинг сарфланиши бўйича жамоавий ақлий мунозараларнинг халқаро даражада ташкил этилиши глобал барқарор ривожланишга ўтишда муҳим аҳамиятга эга. Бундан ташқари, демократик институтлар, фуқаролик жамияти институтлари жамоатчилик назорати асосида мазкур жараёнда иштиrok этишлари мумкин.

БРМ кўрсаткичларининг миллий бюджетда акс этишини тадқиқ этган олимлар жамоаси Ҳ. Шмидт, Л. Гостин, Э. Эмануэл[13] глобал миқёсда барқарор ривожланиш учун “рақамли инқилоб” талаб этилиши хусусидаги назарияни илгари суради. Ҳар бир соҳадаги трансформация бизнес ва фуқаролик жамияти билан

ишлайдиган хукуматнинг аниқ белгиланган функцияларини амалга оширишни талаб қиласидиган устувор инвестициялар ва тартибга солиш муаммоларини белгилайди.

Мазкур фикрни Ж. Ву қўллаб-қувватлаган ҳолда, БРМга қаратилган тадқиқотлар ва ишланмалар турли фанлар бўйича тадқиқотчилар ўртасида ҳамкорликни, шунингдек, саноат, хукумат ва ташкилотлар билан кенг алоқалар ва ҳамкорликни талаб қилиши, бу эса, ўз ўрнида, янги тадқиқот маданиятини яратишга ёрдам беришини таъкидлайди [14].

Фикримизча, юқорида келтирилган олимларнинг доктринал қарашларидан келиб чиқиб, парламент бюджетга оид ваколатларини амалга оширишда ҳалқаро ва миллий илмий ҳамжамиятлар билан мулоқот платформаларини йўлга қўйиш даркор. Бугунги кунда ахборот-коммуникация тадқиқотлари, хусусан, сақлаш ҳажми, ҳисоблаш тезлиги, алоқа воситалари ва тармоқларни ривожлантириш каби технологик муаммоларни ҳал этиш аксарият ривожланаётган давлатларда мавжуд муаммолар – иқтисодий-ижтимоий муаммоларни бартараф этишнинг асосий омили сифатида қаралмоқда.

Бундан ташқари, парламентлар бюджет устидан назоратни амалга оширишда умумий компетенцияли ҳалқаро ташкилотлар, парламентларо институтлар, молиявий назорат органларининг ҳалқаро ташкилотларидан ташқари ҳалқаро ноҳукумат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилиш бўйича алоҳида стратегик дастур ишлаб чиқиши мақсадга мувофиқ. Бойси, ушбу ташкилотлар томонидан юритиладиган рейтинг ва кўрсаткичлар ҳам бевосита БМТнинг БРМга таъсир кўрсатади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи // URL: <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-birl-23-09-2020>.
2. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/>.
3. <https://www.un.org/ru/events/parliamentarismday/background.shtml>.
4. Hege E., Brumont L., Pagnon F. Sustainable development goals and indicators: can they be tools to make national budgets more sustainable? // Public Sector Economics. – 2019. – Т. 43. – №. 4. – РР. 423–444.
5. Kumar S., Kumar N., Vivekadhish S. Millennium development goals (MDGS) to sustainable development goals (SDGS): Addressing unfinished agenda and strengthening sustainable development and partnership // Indian journal of community medicine: official publication of Indian Association of Preventive & Social Medicine. – 2016. – Т. 41. – №. 1. – Р. 1.
6. Cabannes Y. The contribution of participatory budgeting to the achievement of the Sustainable Development Goals: lessons for policy in Commonwealth countries // Commonwealth Journal of Local Governance. – 2018. – С. ID 6707-ID 6707.
7. Белобрагин В., Салимова Т., Бирюкова Л. Стандартизация в достижении целей устойчивого развития ООН // Стандарты и качество. – 2019. – Т. 985. – №. 7.
8. Ланьшина Т.А. Опыт локализации и внедрения Целей устойчивого развития в странах-лидерах в данной сфере // Вестник международных организаций: образование, наука, новая экономика. – 2019. – Т. 14. – №. 1.

9. 2018 йил 22 майда БМТ Бош Ассамблеясининг Бирлашган Миллатлар ташкилоти миллий парламентлар ва парламентлараро иттифоқ ўртасидаги ҳамкорлик тўғрисидаги 72/278-сон резолюцияси // URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/>.

10. <https://www.un.org/ru/events/parliamentarismday/background.shtml>.

11. Young O.R., 2017. Conceptualization: Goal setting as a strategy for earth system governance. In: N. Kanie and F. Biermann eds. Governing through goals: Sustainable Development Goals as governance innovation. Cambridge: MIT Press, PP. 31–51 [CrossRef].

12. Hege E., Brumont L., Pagnon F. Sustainable development goals and indicators: can they be tools to make national budgets more sustainable? // Public Sector Economics. – 2019. – Т. 43. – №. 4. – С. 423–444.

13. Schmidt H., Gostin L.O., Emanuel E.J. Public health, universal health coverage, and Sustainable Development Goals: can they coexist? // The Lancet. – 2015. – Т. 386. – №. 9996. – PP. 928–930.

14. Wu J. et al. Information and communications technologies for sustainable development goals: state-of-the-art, needs and perspectives // IEEE Communications Surveys & Tutorials. – 2018. – Т. 20. – №. 3. – PP. 2389–2406.